

urine en ontlasting, hier is menselijk lijden, dat geen pen goed kan beschrijven.¹

16 juni 1943 – Eindelijk wat medicijnen ontvangen, helaas niet datgene, wat wij zo nodig hebben. Slechts ongeveer 11 kilogram Engels zout, enige honderden tabletten rivanol, 70 ampulles vitamine B-1 van 1 000 eenheden en 1 500 tabletten B-1 van 25 eenheden. Dit alles is nog niet genoeg voor één dag om daarmee de patiënten van de twee erge barakken te behandelen!

Is hier nu onmacht, of onwil?

21 juni 1943 – ... De oogklachten nemen eveneens toe in het zonlicht; men bedenkt de vreemdste vormsels voor de ogen om het storende zonlicht uit te sluiten: er zijn mensen die bamboekokertjes, waarin centraal een opening is gemaakt, voor de ogen binden om zo nog iets te kunnen zien als ze buiten rondlopen.

... 24 juni 1943 – Is voor barak I weer een slechte dag; storm en regen joegen 's nachts door het dak. De patiënten werden doornat en zaten 's morgens doodmoe op de enkele droge plekjes zo dicht mogelijk op elkaar. Hiertussen lagen de stervenden en delirerende mensen, waardoor het geheel een onbeschrijfelijk chaotische indruk maakte. De hele barak stinkt weer naar dysenterie-ontlasting, die op tal van plaatsen op de *baleh-baleh*, gangpaden en dekens van de patiënten ligt. De spaarzame verlichting woei uit. Alles moest in het pikkedonker gebeuren. Wat dit van de zieken en van de verplegers eist, kan men zich heel moeilijk indenken!²

Dit zijn aantekeningen uit een periode van zes weken, lopend tot 24 juni. Een maand later was de situatie niet verbeterd:

22 juli 1943 – ... Het lijden van de stervenden is verschrikkelijk om aan te zien. De dood komt langzaam, de mensen liggen dagenlang, meestal bij bewustzijn, te wachten op het einde, het slikken is bijna onmogelijk wegens de pijn, de doorgelegen huidwonden zitten vol met vliegenlarven, de wonden breiden zich onder de huid ver uit, ontlasting en urine lopen in de dekenresten en kledingresten. De Japanse arts Morioka vertelde mij, dat het hospitaal maar moest worden opgeblazen, want het doel van Nippon was 'victory' en niet de behandeling van zieken.³

Nogmaals een maand later:

24 augustus 1943 – Steeds worden ons meer moeilijkheden in de weg gelegd, niettegenstaande de toestand der zieken eenvoudig verschrikkelijk wordt. Extre-

¹ Op diezelfde 14de juni 'all walking sick', aldus een Britse officier, *Squadronleader* W. C. Pitts, 'were paraded and the Japanese sergeant' (Mori) '... viciously went among the parade hitting over the head those he thought were fit enough to work.' (W. C. Pitts: 'Report on Haroekoe' (29 aug. 1945), p. 2 (IC, 1 646). ² R. Springer: 'Dagboek', p. 39-60.

³ A.v., p. 63-64.